

VII. KRONIKA

WYSOKIE ODZNACZENIA PAŃSTWOWE DLA POLSKICH HISTORYKÓW PRAWA

W dniu Święta Państwowego, 11 listopada 2002 r. odbyła się w Pałacu Prezydenckim w Warszawie podniosła uroczystość, w czasie której Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, Aleksander Kwaśniewski odznaczył Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski profesora Juliusza Bardacha. Wysokie odznaczenie otrzymał profesor Juliusz Bardach, nestor polskich historyków prawa, wybitny badacz i nauczyciel akademicki oraz zasłużony organizator życia naukowego, doktor honoris causa Uniwersytetów Warszawskiego, Łódzkiego i Wileńskiego za całokształt działalności, w związku z jubileuszem pięćdziesięciolecia Polskiej Akademii Nauk, której aktywnym członkiem rzeczywistym jest On od lat.

Dnia 9 grudnia 2002 r. odbyła się w Warszawie podniosła uroczystość dla uczczenia Jubileuszu pięćdziesięciolecia Polskiej Akademii Nauk. W czasie uroczystości Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Aleksander Kwaśniewski odznaczył Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski z Gwiazdą profesora Jana Baszkiewicza. Wysokie odznaczenie otrzymał profesor Jan Baszkiewicz, profesor zwyczajny w Uniwersytecie Warszawskim i członek rzeczywisty Polskiej Akademii Nauk za całokształt wszechstronnej, owocnej działalności twórczej i organizacyjnej.

Wysokie odznaczenia przyznane wybitnym historykom prawa są wyróżnieniem, jakie spotyka całe polskie środowisko historyczno-prawne. Za pośrednictwem „Czasopisma Prawno-Historycznego” łączy się ono w wyrazach hołdu i uznania dla swoich wyróżnionych reprezentantów.

HENRYK OLSZEWSKI (Poznań)

ZJAZD KATEDR HISTORYCZNOPRAWNYCH W AUGUSTOWIE

W dniach od 15 do 19 września 2002 roku obradował w Augustowie Ogólnopolski Zjazd Katedr Historycznoprawnych. Tematem Zjazdu była *Wielokulturowość polskiego pogranicza – ludzie, idee, prawo*, lecz zgłoszone zostały także wystąpienia dotyczące innej problematyki. Organizatorem Zjazdu byli historycy prawa z Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku przy pomocy finansowej Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu, Wyższej Szkoły Administracji Publicznej w Białymstoku, Okręgowej Izby Radców Prawnych, Okręgowej Izby Notarialnej oraz licznych innych sponsorów.

Zjazd udzielił nadto gościny II edycji Międzynarodowej Szkoły Prawa Rzymskiego dla krajów Europy Środkowej i Wschodniej, której twórcą i organizatorem jest prof. dr hab. Witold Wołodkiewicz.

Zjazd otworzył prof. dr hab. Adam Lityński, kierownik Katedry Nauk Historycznoprawnych Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku. Przemówienie powitalne wygłosił Rektor Uniwersytetu w Białymstoku, prof. dr hab. Marek Gębczyński. W imieniu Dziekana Wydziału Prawa UwB prof. dra hab. Stanisława Prutisa obecnych powitała Prodziekan dr hab. Grażyna Szczygieł. Mówił Przewodniczący Komitetu Organizacyjnego dr Piotr Fiedorczyk. W otwarciu Zjazdu uczestniczyła również dotychczasowa Kierownik Zakładu Historii Państwa i Prawa WP UwB prof. dr hab. Maria Szyszkowska, senator RP.

Porządek obrad obejmował 55 referatów i komunikatów, wygłoszonych w trakcie obrad plenarnych oraz posiedzeń w sekcjach. Obradom plenarnym przewodniczyli profesorowie Stanisław Grodzki i Stanisław Płaza, posiedzeniom pięciu sekcji: profesorowie Witold Wołodkiewicz, Jerzy Walachowicz, Waclaw Uruszczak, Artur Korobowicz i Michał Pietrzak.

W pierwszym dniu obrad referaty wygłosili: prof. dr hab. Henryk Olszewski (UAM): *Polska – Niemcy. Z dziejów trudnego dialogu historiograficznego*; prof. dr hab. Jerzy Walachowicz (UAM): *Asymilacje ustrojowe na ziemiach północno-zachodnich kresów Polski w średniowieczu*; prof. dr hab. Andrzej Zakrzewski (UW): *Ustrój Wielkiego Księstwa Litewskiego*; prof. dr hab. Artur Korobowicz i prof. dr hab. Wojciech Witkowski (UMCS): *Prawo i sądy na zabranych wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej w XIX wieku*; prof. dr hab. Karol Jonca (UWr.): *Sytuacja prawna mniejszości na polsko-niemieckim pograniczu śląskim po I wojnie światowej*; prof. dr hab. Marek Wąsowicz (UW): *Instytucje kredytu długoterminowego na ziemiach polskich: rozwiązanie rodzime czy recepcja obcych wzorów?* Po referatach miała miejsce interesująca i długa dyskusja. Rozpoczął ją prof. W. Ćwik (URz.), który w syntetyzującym wystąpieniu starał się wykazać, że istniejące w dziejach różne formy państwowości polskiej spełniały rolę pogranicza. Sytuację tę trudno uznać za korzystną dla bytu i rozwoju państwa. Akceptację zebranych uzyskiwała zasadnicza teza referatu prof. H. Olszewskiego o politycznych implikacjach i skomplikowanym rozwoju polsko-niemieckiego dialogu historiograficznego, za który odpowiedzialność ponoszą zarówno polscy jak niemieccy badacze. Wyrażano jednak wątpliwości. Prof. Z. Rymaszewski (UŁ) zauważył, że współcześni historycy zapominają w ramach „politycznej poprawności” o złowroziej roli Niemiec w dziejach Polski. Twierdził, iż niemożliwe jest wypracowanie wspólnego stanowiska w wielu ważnych zagadnieniach historycznych. Z poglądem tym zgodził się prof. W. Uruszczak (UJ), który zauważył, iż ocena faktów historycznych zależna jest od przynależności do danej grupy narodowej. Należy jednak wystrzegać się presji nacjonalizmu i polityki. Prof. J. Sontel (UJ) wskazał, że interesującym dla historyków prawa przedmiotem wspólnych polsko-niemieckich badań może być prawo chełmińskie. W odpowiedzi prof. H. Olszewski wyraził pogląd, iż właściwa metoda badań i rzetelność historyka stanowią jedyną gwarancję osiągnięcia obiektywnego wyniku studiów. Stwierdzenie to odnosi się oczywiście nie tylko do polsko-niemieckiego dialogu historiograficznego. Pewien pesymizm co do rezultatów tego dialogu można częściowo tłumaczyć smutnym wydzwiewkiem (określenie prowadzącego obrady prof. S. Płazy) referatu prof. K. Joney o funkcjonowaniu konwencji genewskiej z 1922 roku na Górnym Śląsku. Autor wykazał, że korzystne dla obrony mniejszości polskiej postanowienia konwencji nie dawały rezultatu wobec dyskryminacyjnej polityki niemieckiej. Referat prof. K. Joney inspirował dyskutantów (dr S. Rogowski, dr D. Bogacz) do rozważań o różnym zakresie pojęciowym terminu „mniejszość narodowa”. Wystąpienie prof. J. Walachowicza było wstępem do interesującej dyskusji metodologicznej dotyczącej pojęć „asymilacja” i „recepcja”. Prof. W. Uruszczak sugerował, iż „recepcja” wydaje się mu pojęciem właściwszym w odniesieniu do poruszanej przez referenta problematyki.

Referat prof. A. Zakrzewskiego był ciekawą, w opinii dyskutantów, próbą periodyzacji dziejów ustroju Wielkiego Księstwa Litewskiego. Prof. W. Uruszczak podkreślał, iż widoczne w re-

feracie nawiązanie do dawnych ustaleń S. Kutrzeby powinno się łączyć między innymi ze zwróceniem uwagi na wpływ świadomości odrębności narodowej narodu politycznego WKŁ na etapy dziejów tego państwa. Referent zgodził się z tym stwierdzeniem i przedstawił, w oparciu o prace litewskich i polskich historyków, dotychczasowe wyniki badań. Prowadzą one do wniosku o tym, że silne poczucie odrębności narodowej elit WKŁ było połączone z równie silnym przeświadczeniem o konieczności utrzymania unii z Koroną.

Na kanwie referatów prof. prof. W. Witkowskiego i A. Korobowicza pojawiły się w dyskusji interesujące wątki dotyczące obowiązywania III Statutu Litewskiego oraz oceny reform prawa sądowego i ustroju sądownictwa w Rosji Aleksandra II. Prof. A. Korobowicz zgodził się z uwagą prof. W. Uruszczaka o dalszym nieformalnym obowiązywaniu III Statutu wśród polskiej szlachty na ziemiach zabranych w poł. XIX wieku. Dotyczyło to między innymi dalszego stosowania przepisów Statutu o umowach przedmażeńskich. Referent zwracał uwagę na niechęć do rosyjskich sądów i, w związku z tym, szeroki zakres sądownictwa polubownego opartego na Statucie. Następnie referent wysoko ocenił rosyjskie reformy sądowe lat 60. XIX wieku i wskazał, iż nie można oceniać ich tylko w kontekście rusyfikacyjnych dążeń zaborcy. Zwrócił jednak uwagę na fakt bardzo długiego, 30-letniego okresu wprowadzania reform w życie oraz na świadome eliminowanie przez zaborcę ogólnorosyjskich liberalnych rozwiązań na dawnych ziemiach polskich.

Referat prof. M. Wąsowicza spotkał się z zainteresowaniem słuchaczy, spośród których Z. Rymaszewski nawiązał do dziejów łódzkiego Towarzystwa Kredytowego Miejskiego.

Drugiego dnia Zjazdu miały miejsce obrady w pięciu sekcjach. Wygłoszono następujące referaty: Prof. dr hab. Jan Zabłocki (UKSW): *Patria communis i społeczności lokalne*; prof. dr hab. Bronisław Sitek (UWM): *Proces św. Pawła. Przyczynek do studiów nad problemami prawnohistorycznymi pogranicza*; dr Jacek Wiewiorowski (UAM): *Status prawny działek żołnierzy pogranicza – limitanei w późnym Cesarstwie Rzymskim*; dr Piotr Niczyporuk (UwB): *Nauczanie prawa rzymskiego w Akademii Wileńskiej*; dr Sławomir Godek (UKSW): *Elementy romanistyczne w III Statucie Litewskim*; dr Jerzy Krzynówek (UW): *Cautio ususfructuaria a wykonywanie użytkowania*; mgr Stefan Karolak (UwB): *Dorobek filozoficzno-prawny Bizancjum i jego wpływ na kulturę polskiego pogranicza wschodniego*; dr Jakub Skomial (UŁ): *Litwa i Litwini w poglądach Jana Długosza*; dr Marzena Dyjakowska (KUL): *Wielokulturowość środowiska prawniczego ordynacji zamojskiej w okresie przedrozbiorowym*; dr Izabela Lewandowska-Malec (UJ): *Pisarz ziemi lwowskiej Jan Swoszowski, inicjator reformy procesu szlacheckiego*; mgr Waldemar Bednaruk (KUL): *Sejmiki deputackie województw południowo-wschodnich w Rzeczypospolitej od XVI do XVIII wieku*; dr Przemysław Krzywoszyński (UAM): *Prawostawie w myśli Stanisława Orzechowskiego*; mgr Adam Lachowicz (WSAP Białystok): *Dzieje diecezji i metropolii wileńskiej w zarysie*; mgr Władysław Pęksa (UJ): *Unia hadziacka – nieudana próba reformy ustroju Rzeczypospolitej w obliczu konfliktu społeczno-religijnego*; dr Andrzej Gaca (UMK): *Przeobrażenia ustrojowe w Danii w XVII wieku i ich oddziaływanie w Rzeczypospolitej*; tenże: *Próby uregulowania prawnego warunków pobytu i pracy Polaków w Danii na początku XX wieku*; mgr Ireneusz S. Grat (UwB): *Teoria prawa naturalnego w ujęciu św. Tomasza z Akwinu i jej odmienne interpretacje*; mgr Agnieszka Cenzartowicz (KUL): *Kształtowanie się pojęcia ograniczeń handlu w drugiej połowie XV wieku w Anglii*; dr Iwona Wierchowicka (USzcz.): *Funkcjonowanie Trybunału Litewskiego na tle przemian ustrojowych Rzeczypospolitej w II połowie XVIII wieku*; dr Józef Koredczuk (UWr.): *Ordynacja kryminalna Józefa I z 1707 roku jako przykład przenikania różnych systemów prawnych*; mgr Bartłomiej Migda (UJ): *Przestępczość przygraniczna w Polsce południowej (Wiśnicz) w XVII–XVIII wieku*; dr Dariusz Szpoper (UG): *Towarzystwo Rolnicze Litewskie – tendencje modernizacyjne środowisk zachowawczych guberni zabranych przed 1863 rokiem*; dr Marzena Paszkowska (UW): *Przedstawiciele XIX-wiecznej nauki prawa wywodzący się z polsko-rosyjskiego pogranicza*; mgr Grzegorz Kowalski (UJ): *Instytucje organizujące wychództwo w Galicji*

(1901–1914). *Organizacja, działalność, propaganda emigracyjna*; dr Wojciech Organiściak (UŚ): *Idee oświeceniowe w twórczości Wincentego Skrzetuskiego*; mgr Karol Kuźmicz (UwB): *Kantowska koncepcja wiecznego pokoju jako przykład idei jednoczącej ludzkość*; dr Jacek Przygodzki (UWr): *Rada Najwyższa Tymczasowa Księstwa Warszawskiego. Między Księstwem Warszawskim a Królestwem Polskim*; mgr Anna Zarzycka (UJ): *Prawo propinacji w Królestwie Polskim w latach 1815–1830*; mgr Małgorzata Małek, mgr Kinga Szczurek (UJ): *Szkoci w Polsce XVII–XVIII wieku*; prof. dr hab. Krzysztof Krasowski (UAM): *Granice administracji terytorialnej Kościoła katolickiego w Polsce a granice państwa polskiego w XX wieku*; tenże: *Zbiory Archiwum Instytutu Hoovera Uniwersytetu Stanforda w Kalifornii i ich przydatność do badań nad ustrojem i prawem polskim XX wieku*; prof. dr hab. Józef Ciągwa (URz.): *Uherskie i słowackie prawo na Spiszu i Orawie w latach 1920–1945*; dr Piotr Fiedorczyk (UwB): *Prawo rodzinne na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej*; dr Władysław T. Kulesza (UW): *Status głowy państwa w konstytucjach Estonii, Litwy, Łotwy i Polski w międzywojennej Europie*; dr Daniel Bogacz (USzcz.): *Sytuacja prawna mniejszości w Wolnym Miście Gdańsku jako zagadnienie polsko-niemieckiego pogranicza (1920–1933)*; mgr Marek Tkaczuk (USzcz.): *Sprawy międzynarodowe w praktyce Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej w okresie międzywojennym*; dr Andrzej Drogoń (UŚ): *Chadecja II Rzeczypospolitej na śląskim pograniczu*; tenże: *O początkach prokuratury Polski Ludowej*; dr Maciej Marszał (UWr.): *Bolszewizm w myśli politycznej i prawnej Ignacego Czumy*; dr Robert Jastrzębski (UW): *Na rozdrożach prawa wekslowego II Rzeczypospolitej*; dr Mariusz Mohyluk (UwB): *Echa prawa radzieckiego w piśmiennictwie prawniczym II Rzeczypospolitej*; dr Beata Kolarz (UG): *Organizacja wymiaru sprawiedliwości na terenie Litwy Środkowej w latach 1920–1922*; prof. dr hab. Florian Lempa (UwB): *Organizacja administracji kościoła bizantyjsko-ukraińskiego w III RP*, dr Andrzej Wrzyszczyk (UMCS): *Odrębności ustrojowo-prawne Dystryktu Galicja w Generalnym Gubernatorstwie (1941–1944)*; dr Andrzej Witkowski (URz.): *Terytorialna administracja skarbowa w Polsce międzywojennej i w latach 1944–1950*; dr Leszek Pawlikowicz (URz.): *Przestępstwo ucieczki za granicę w prawie karnym w latach 1945–1970*; dr Andrzej Gulczyński (UAM): *„Obcy” wśród „swoich”. Uwagi o problemach zmiany nazwisk w polskim prawie XX wieku*; prof. dr hab. Marek Maciejewski (UWr.): *Niemcy w poglądach Edmunda J. Osmańczyka*; mgr Łukasz Machaj (UWr.): *Niemcy i Rosja w poglądach współczesnych narodowców polskich*; dr Anna Machnikowska (UG): *Rodowód ustroju sądów powszechnych Polski Ludowej*; mgr Marcin Łysko (UwB): *Recepcja wzorców radzieckich w zakresie nadzoru ogólnego prokuratury w Polsce Ludowej*; dr Sławomir Oliwniak (UwB): *Stefana Rozmaryna pojmowanie konstytucji*; dr Zdzisław Zarzycki (UJ): *Nowe ruchy religijne. Wybrane aspekty prawne*; mgr Krzysztof Szczygielski (UwB): *Niekatolickie duszpasterstwo wojskowe w Polsce XX wieku*.

Referaty i komunikaty sekcyjne, dotyczące bardzo zróżnicowanej tematyki, wywołały interesującą wymianę poglądów, niektóre z nich były źródłem polemiki. Wszystkie wystąpienia będą opublikowane przez organizatorów jako materiały Zjazdu.

Ostatniego dnia obrad odbyła się kilkugodzinna dyskusja na temat stanu dydaktyki historii prawa. Tej części obrad przewodniczyła prof. Katarzyna Sójka-Zielińska (UW). Wprowadzeniem do dyskusji był artykuł dr Anny Rosner zamieszczony w CPH¹, krótko streszczony przez Autorkę. W żywej dyskusji wzięli udział między innymi młodzi pracownicy naukowci.

W trakcie Zjazdu odbyło się także posiedzenie Komitetu Redakcyjnego CPH.

Uroczystym i miłym akcentem Zjazdu były słowa uznania skierowane przez przewodniczącego pierwszemu posiedzeniu sesji plenarnej Profesora Stanisława Grodziskiego do Profesora Henryka Olszewskiego z okazji 25-lecia sprawowania przezeń funkcji redaktora „Czasopisma Prawno-Historycznego”. Jubilatowi wręczono w podzięce książkę zawierającą drukowane przezeń

¹ A. R o s n e r, *Jak uczyć historii prawa czyli o trudnej sztuce dialogu ze studentem*, CPH 2002, t. LIV, z. 1, s. 409–428.

na łamach CPH teksty – jako dowód wdzięczności i oddania całego środowiska polskich historyków prawa. O jubileuszu pamiętano także w czasie uroczystości towarzyszących Zjazdowi, kiedy na sali bankietowej pojawił się ogromny tort w kształcie egzemplarza CPH.

Uczestnicy mieli okazję do zwiedzenia stosunkowo blisko położonego Wilna w ramach zorganizowanej wycieczki.

Organizacji następnego Zjazdu podjął się ośrodek szczeciński.

PIOTR FIEDORCZYK (Białystok)

II SESJA MIĘDZYNARODOWEJ SZKOŁY PRAWA RZYMSKIEGO

Między 4 a 20 września 2002 r. odbywały się w Warszawie i Augustowie posiedzenia drugiej edycji Międzynarodowej Szkoły Prawa Rzymskiego – projektu realizowanego w ramach Międzynarodowej Szkoły Humanistycznej Europy środkowo-wschodniej Ośrodka Badań nad Tradycją Antyczną UW, we współpracy z Fundacją *Instytut Artes Liberales* oraz Katedrą Prawa Rzymskiego i Antycznego Uniwersytetu Warszawskiego. Poprzednia sesja obradowała w Warszawie w dniach 12–24 września 2001 r.

Idea utworzenia Szkoły została sformułowana już kilka lat temu przez prof. Witolda Wołodkiewicza w związku z odżywającym zainteresowaniem prawem rzymskim i jego nauczaniem w krajach Europy środkowo-wschodniej i dawnego ZSRR. Celem przedsięwzięcia jest zarówno formowanie kadry dydaktycznej, jak i ułatwianie kontaktów młodych romanistów z nauką światową.

W obradach wzięło udział 14 uczestników z Białorusi, Bułgarii, Chorwacji, Federacji Rosyjskiej, Mołdawii i Ukrainy. Niektórzy uczestnicy brali udział w posiedzeniach już po raz drugi. Wykładowcami byli romaniści z Włoch, Polski i Niemiec. Tak, jak w poprzedniej edycji, językami roboczymi były włoski i rosyjski. Równoległe z zajęciami merytorycznymi prowadzony był kurs języka włoskiego.

Wykłady objęły problematykę z zakresu rzymskiego prawa prywatnego i publicznego, jak również zagadnienia miejsca prawa rzymskiego w kulturze prawnej i jego roli w edukacji prawniczej. Taki wprowadzający charakter miały wystąpienia F. Milazzo z Uniwersytetu w Katanii (*Europa i prawo rzymskie*) i W. Wołodkiewicza z Uniwersytetu Warszawskiego (*Prawo rzymskie a świat współczesny*). T. Giaro z Instytutu Maxa Plancka we Frankfurcie nad Menem zajął się miejscem prawa rzymskiego w systemie dyscyplin prawnych. Przedstawiono też problematykę reguł i definicji w rzymskiej jurysprudencji czasów republiki (A. Kacprzak, Uniwersytet Warszawski), jak również możliwości wykorzystania tekstów nieprawnych jako podstawy poznania prawa rzymskiego (M. Zabłocka, Uniwersytet Warszawski). Wspomniany już F. Milazzo w wykładzie zatytułowanym *Wartości, ekonomia i prawo* skoncentrował się na kategorii dobrej wiary. W. Wołodkiewicz zaprezentował dodatkowo refleksje dotyczące pozycji prawa rzymskiego w dobie Oświecenia. Współczesność prawa rzymskiego była przedmiotem wystąpień T. Giaro (*Wpływy prawa rzymskiego w różnych regionach Europy*), A. Corbino z Uniwersytetu w Katanii (*Badania nad prawem rzymskim we Włoszech*) oraz A. Kacprzak, J. Krzynówka, Z. Służewskiej, J. Urbanika i A. Stępkowskiej z Uniwersytetu Warszawskiego (*Nauczanie prawa rzymskiego w Uniwersytecie Warszawskim*). Dużo miejsca zajęły rzecz jasna wykłady z prawa prywatnego. I tak F. Goria z Uniwersytetu w Turynie w rozbudowanym wykładzie przedstawił zagadnienia procesowe (*Rzymski proces prywatny w prawie archaicznym i klasycznym; od rzym-*

skiego procesu prywatnego do procesu czasów justyniańskich), a F. Guzzi z Uniwersytetu w Rzymie – *Kwestie dotyczące prawa osobowego i rodzinnego (osoby i rodzina w prawie rzymskim)*. Prawem rodzinnym w świetle źródeł nieprawniczych zajął się J. Zabłocki z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Obszerniej potraktowano prawo dotyczące rzeczy. Przedmiotem rozważań były: *dominium i proprietus* (F. Guzzi), zobowiązania z deliktów (L. Garofalo z Uniwersytetu w Padwie), drugi rozdział *lex Aquilia* (A. Corbino), odpowiedzialność quasi-deliktowa (W. Wołodkiewicz), wreszcie zagadnienia obrotu gospodarczego (J. Krzynówek, Uniwersytet Warszawski). Dużo miejsca poświęcono także prawu publicznemu, w szczególności urzędowi publicznemu w okresie republiki i cesarstwa (C. Cascione, Uniwersytet w Neapolu – *Federico II*), prawu karnemu (L. Garofalo) i procedurze karnej w czasach republiki i cesarstwa (C. Masi-Doria, Uniwersytet w Neapolu – *Federico II*).

Odbyły się nadto trzy spotkania okrągłego stołu. Jedno z nich obradowało pod hasłem: prawo rzymskie i dogmatyka prawa, dwa pozostałe zaś poświęcono perspektywom nauki prawa rzymskiego i roli tej dyscypliny w kształceniu prawnika. Uczestnicy sesji odwiedzili dodatkowo Sąd Najwyższy, zaprezentowano im także bibliotekę romanistyczną Uniwersytetu Warszawskiego. Część obrad toczyła się w Augustowie, w ramach zjazdu polskich historyków prawa, który miał tam miejsce między 16 a 19 września 2002 r.

Kolejna sesja Szkoły zakończyła się sukcesem. Wydaje się, że jej istnienie, odpowiadając potrzebom, zaczyna wpisywać się trwale w oblicze romanistyki naszej części Europy.

ANNA PIKULSKA-ROBASZKIEWICZ (Łódź)

KONFERENCJA HISTORYKÓW DOKTRYN POLITYCZNYCH I PRAWNYCH W KRASNOBRODZIE

W dniach 27–30 września 2002 r. odbyła się w Krasnobrodzie (powiat zamojski) konferencja historyków doktryn politycznych i prawnych. W skład Komitetu Organizacyjnego weszli: Dziekan Wydziału Prawa i Administracji UMCS w Lublinie prof. dr hab. Leszek Leszczyński, Dyrektor Instytutu Historii i Teorii Państwa i Prawa prof. dr hab. Artur Korobowicz, Kierownik Zakładu Historii Doktryn Polityczno-Prawnych prof. dr hab. Lech Dubel, Fundacja na rzecz utworzenia i działania Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej im. Jana Zamojskiego w Zamościu. Tematem obrad stały się *Idee polityczne i prawne jako źródło instytucji politycznych i prawnych*. Na zjazd przybyło 50 uczestników (profesorów, adiunktów, asystentów i doktorantów), przedstawiciele ośrodków uniwersyteckich z terenu całego kraju oraz goście z zagranicy.

W otwarciu konferencji wzięły udział władze Wydziału Prawa i Administracji UMCS w Lublinie – prof. dr hab. Leszek Leszczyński, prof. dr hab. Antoni Pieniążek – oraz Dyrektor Instytutu Historii i Teorii Państwa i Prawa – prof. dr hab. Artur Korobowicz. Jako pierwszy głos zabrał prof. dr hab. Lech Dubel – Kierownik Zakładu Historii Doktryn Polityczno-Prawnych – który serdecznie powitał wszystkich zgromadzonych oraz dziękował im za przybycie. W swoim przemówieniu inauguracyjnym profesor Dubel jasno i precyzyjnie określił cele stawiane konferencji. Następnie głos zabrali zasiadający w prezydium prof. dr hab. Leszek Leszczyński i prof. dr hab. Artur Korobowicz. W ten sposób otwarto konferencję historyków doktryn politycznych i prawnych, na którą złożyły się trzy części obrad.

Pierwszej części konferencji przewodniczyła prof. dr hab. Maria Zmierzak (Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu). Cześć merytoryczną rozpoczął prof. dr hab. Henryk Olszewski (Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu) wykładem zatytułowanym *Kryzys społeczny – an-*

tysemityzm – narodowy socjalizm. Z badań nad historią społeczną Wernera Jochmanna. Wystąpienie profesora Olszewskiego spotkało się z ogromnym zainteresowaniem słuchaczy, którzy w dyskusji niejednokrotnie odwoływali się do poszczególnych tez odczytu. Kwestii niemieckiej dotyczył także wykład prof. dr. hab. Marka Maciejewskiego (Uniwersytet Wrocławski) – *Ideologiczne przestanki polityki władz PRL wobec RFN (1949–1989)*. Jako kolejny referent głos zabrał prof. dr. hab. Ryszard Małajny (Uniwersytet Śląski), który przedstawił problematykę bliską sercu każdego prawnika, a w szczególności historyka doktryn politycznych i prawnych. Profesor Małajny przedstawił bowiem *Alternatywne koncepcje podziału władzy w XX w.* Ostatnim prelegentem w pierwszej części obrad był prof. dr. hab. Edward Olszewski (UMCS w Lublinie), autor referatu poświęconego jednemu z największych współczesnych ruchów politycznych – *Socjaldemokracja na przełomie XX/XXI w.*

W dyskusji kończącej tę część obrad udział wzięli profesorowie: Janusz Justyński, Andrzej Sylwestrzak, Jan Łukasiewicz, Maria Zmierczak, Antoni Pieniążek, Marek Maciejewski. Nawiązywano zwłaszcza do wystąpienia prof. H. Olszewskiego. Burzliwą dyskusję sprowokowała teza, iż „prawdziwymi sprawcami antysemityzmu w Niemczech były warstwy oświecone.” Uwaga zebranych skupiła się tym samym wokół korzeni nazizmu. Nie mniej interesująca wymiana poglądów dotyczyła kwestii podziału władzy. Zwrócono uwagę na złożoność terminu „podział władzy” oraz szerokie możliwości jego interpretacji. Dyskutanci w zasadzie byli zgodni co do tego, że należy rozbudować klasyczny podział władzy, przy utrzymaniu oczywiście monteskiuszowskiego modelu, wyróżniającego władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą. Podkreślono, że współczesny konstytucjonalizm europejski idzie w kierunku rozbudowy podziału władz, dając w ten sposób wyraz rosnącemu poszanowaniu praw człowieka. Zwrócono uwagę na nieprecyzyjne sformułowanie art. 10 Konstytucji RP, który zdaniem wielu uczestników konferencji pomija wiele organów i instytucji niezbędnych dla właściwego funkcjonowania państwa (NIK, NBP, RPO, RPP i in.). Problem ten wiąże się z sygnalizowaną koniecznością właściwego odczytywania idei podziału władzy w czasach współczesnych. W toku wymiany zdań padło pytanie o fenomen Unii Europejskiej w kontekście dyskutowanej kwestii. Ta problematyka była mocno akcentowana zwłaszcza w wypowiedziach profesorów: A. Sylwestrzaka, J. Justyńskiego, R. Małajnego.

Na zakończenie pierwszej części obrad prof. A. Sylwestrzak zgłosił wniosek formalny odnoszący się do wystosowania listów otwartych do profesorów, którzy z przyczyn od nich niezależnych nie mogli przybyć na konferencję. Zgodnie z wnioskiem napisano listy do profesorów: J. Baszkiewicza, G.L. Seidlera, Z. Rau, zawierające pozdrowienia oraz wyrazy szacunku, które podpisali wszyscy uczestnicy konferencji.

W drugiej części obrad honory przewodniczącego pełnili: prof. dr. hab. Hubert Izdebski (Uniwersytet Warszawski) i prof. dr. hab. Janusz Justyński (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). Jako pierwsi wystąpili goście z Czech – Doc. Ph Dr Karolina Adamová i Doc. Ph Dr Jiri Šouša – z referatem dotyczącym rozległej problematyki prawa naturalnego. Następnie prof. dr. hab. Maria Zmierczak przedstawiła referat na temat *Liberalnej krytyki demokracji jako źródła współczesnej idei demokracji konstytucyjnej*. Wystąpienie to wzbudziło dyskusję, której przedmiotem było referendum jako najwyższa forma udziału narodu w życiu publicznym. Wątpliwości uczestników wywołała również kwestia problemów, które mogą być rozstrzygane w drodze referendum. Z doktryną „Nowej klasy” Milovana Djilasa zapoznał słuchaczy prof. dr. hab. Jan Łukasiewicz (Uniwersytet Rzeszowski). Prelegent spojrzął na myśl Djilasa przez pryzmat polityczno-prawnych instytucji państwa komunistycznych. Za sprawą referatu prof. dr. hab. Lecha Dubela (UMCS w Lublinie) uwaga obecnych została skierowana w szczególny sposób na problematykę władzy w ujęciu Jana z Salisburys. Kolejny referat wygłosił dr Mirosław Sadowski (Uniwersytet Wrocławski), który przedstawił kształtowanie się społecznej nauki kościoła katolickiego w przemówieniu noszącym tytuł *Idea dobra wspólnego w papieskich encyklikach społecznych*. Drugą część obrad zamknął dr Daniel Bogacz (Uniwersytet Szczeciński) prezentując

ideę godności ludzkiej jako źródła instytucji praw człowieka. Rozważania swoje oparł na filozofii Hansa Wagnera.

W dyskusji głos zabrali: prof. A. Sylwestrzak, prof. K. Adamowa, prof. K. Chojnicka, prof. J. Łukasiewicz, prof. M. Zmierczak, prof. L. Dubel, prof. H. Olszewski oraz mgr J. Polanowski i mgr I. Grat. Na zakończenie tej części obrad prof. J. Justyński podsumował poszczególne wystąpienia i sformułował wnioski wypływające z dyskusji.

W trzeciej części obrad zgromadzeni wysłuchali referatów i komunikatów młodszych pracowników naukowych. Z uwagi na ilość wystąpień była to najobszerniejsza część obrad. Przewodniczącymi byli: prof. dr hab. Ryszard Małajny i prof. dr hab. Marek Maciejewski. Dr Maciej Marszał wystąpił z referatem poświęconym myśli politycznej polskich organizacji faszystowskich funkcjonujących w okresie II Rzeczypospolitej. Dr Dariusz Szpoper przybliżył temat *Myśl polityczna „Zjednoczenia” oraz „Orla Białego i Pogoni” – konserwatywnych dzienników powstania listopadowego*. W dalszej kolejności wystąpili: dr Arkady Rzegocki – *Chrześcijańskie korzenie liberalnego pojęcia wolności (czytając lorda Actona)* i dr Adam Bosiacki – *Robert von Mohl i początki koncepcji państwa prawnego*. Dr Jakub Skomiał omówił problematykę delegitymizacji władzy monarszej w zapiskach kronikarskich, będących z jednej strony źródłem wiedzy o przeszłości, a z drugiej źródłem wiedzy o poglądach ich autorów. Przeanalizował zapisy kronikarskie Galla Anonima, Wincentego Kadłubka, odwołał się również do zapisków Jana Długosza. Koncepcje władzy neutralnej w ujęciu B. Constanta przedstawił mgr Michał Bożek. W dalszej kolejności głos zabrali: mgr Tomasz Szczech – *Władza świecka w myśli politycznej Lutra i Kalwina*; mgr Tomasz Tulejski – *Utylitarystyczna koncepcja państwa Jeremy Bentham*; mgr Maciej Chmieliński – *Państwo jako despotyzm. Krytyka państwa Maxa Stirnera*; mgr Tomasz Szeffler – *Prawne aspekty wprowadzenia stanu wojennego w Polsce 13 grudnia 1981 r.*; mgr Radosław Antonów – *Współczesny anarchizm rosyjski*; mgr Jarosław Kostrubiec – *Typy historyczne państwa Georga Jellinka*; mgr Małgorzata Łuszczynska – *Tomistyczny stosunek prawa stanowionego do prawa naturalnego w ujęciu Czesława Martyniaka*.

Obrady zakończyła dyskusja, w której głos zabrali: prof. A. Sylwestrzak, prof. R. Małajny, dr A. Machnikowska, dr M. Sadowski i mgr J. Polanowski. Głos końcowy należał do prof. M. Maciejewskiego, który podsumował obrady oraz podziękował prof. L. Dubelowi za doskonałą organizację i serdeczną atmosferę towarzyszącą konferencji. W imieniu organizatorów przemówił prof. L. Dubel. Dokonując oceny wszystkich wystąpień wyraził przekonanie o prężności dyscypliny naukowej, jaką jest historia doktryn politycznych i prawnych, w poszczególnych ośrodkach akademickich.

Zjazd stał się – według zgodnej opinii uczestników – doskonałą okazją nie tylko do wymiany poglądów na tematy naukowe oraz dydaktyczne, lecz odegrał także istotną rolę w integracji środowiska.

Referaty i komunikaty zostaną wydane w formie książkowej.

MAŁGORZATA ŁUSZCZYŃSKA (Lublin)

KONFERENCJA ROMANISTYCZNA W NOWYM SADZIE

W dniach 24–26 października 2002 r. obradowało w Nowym Sądzie (Wojwodina) IX Colloquio dei romanisti dell'Europa centro-orientale e dell'Asia. Kolokwium ma dwudziestopięcioletnią tradycję, obrady poprzedniego toczyły się w październiku 2000 r. we Władywostoku. Obecne zostało zorganizowane przez Centrum nauczania prawa rzymskiego działające przy Wydziale Prawa Uniwersytetu w Nowym Sądzie, kierowane przez prof. Antuna Malenicę. Tak jak

ostatnio, współorganizatorami byli: Centro per gli stidi su diritto romano e dei sistemi giuridici del Consiglio Nazionale delle Ricerche i Gruppo di ricerca sulla diffusione del Diritto romano z Włoch. Miejsce tegorocznych obrad zostało wybrane nieprzypadkowo. Już kilka lat temu Nowy Sad miał gościć uczestników konferencji, jednak ze względu na sytuację polityczną na Bałkanach spotkanie to było odkładane. Dlatego zapewne we wszystkich niemal wystąpieniach inauguracyjnych kolokwium podkreślano integracyjną funkcję prawa rzymskiego. Mówili o tym w swoich wystąpieniach podczas uroczystości otwarcia zarówno rektor Uniwersytetu w Nowym Sadzie prof. F. Stanković, jak i współorganizatorzy – A. Malenica i P. Catalano. Kolokwium zgromadziło uczestników z Bułgarii, Chin, Chorwacji, Federacji Rosyjskiej, Grecji, Jugosławii, Polski, Rumunii i Włoch. Polska romanistyka była tym razem licznie reprezentowana, w obradach wzięli bowiem udział: S. Godek, S. Karolak, P. Niczyporuk, A. Pikulska-Robaszekiewicz, W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka i J. Zabłocki. Językami roboczymi były włoski i rosyjski.

Program posiedzenia podzielony został na trzy grupy tematyczne: osoba w systemie prawa rzymskiego, ochrona dłużnika oraz nauka i nauczanie prawa rzymskiego. Wystąpienia mieszczące się w tym schemacie zostały poprzedzone sesją wstępną, w trakcie której A. Kosarev z Państwowego Uniwersytetu Handlowego w Moskwie przedstawił zwięzłą analizę porównawczą prawa rzymskiego i islamu z punktu widzenia ich stosunku do kategorii zwanej dziś prawami człowieka, Xu Guodong z Uniwersytetu w Xiamen w Chinach mówił o dobrej wierze obiektywnej i subiektywnej w prawie rzymskim, a W. Wołodkiewicz o *favor debitoris* w prawie polskim i polskiej nauce prawa. Na zakończenie tej części obrad zaprezentowano nowe przekłady części Digestów Justyniańskich, o czym będzie jeszcze mowa.

W ramach posiedzenia poświęconego osobie wygłoszono 17 wystąpień. Część z nich poświęcona była prawu rzymskiemu w antyku, część zaś jego recepcji, także w prawach współczesnych. Sporo miejsca poświęcono pozycji prawnej nasciturusa zarówno w prawie rzymskim, jak współcześnie (m.in. J. Zabłocki z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie analizował ten problem w świetle prawa polskiego). Wśród referatów dotyczących recepcji znalazło się wystąpienie S. Godka z tego samego Uniwersytetu poświęcone odpowiedzialności spadkobiercy opiekuna w prawie rzymskim i trzecim statucie litewskim. Wśród 14 wystąpień odnoszących się do ochrony dłużnika znalazły się rozważania S. Karolaka z Uniwersytetu w Białymstoku na temat prawnej równorzędności stron w kontrakcie pożyczki. B. Sitek z Uniwersytetu Warmii i Mazur w Olsztynie mówił o pewnym przypadku nadużycia prawa przez wierzyciela, a A. Pikulska-Robaszekiewicz z Uniwersytetu Łódzkiego o uregulowaniach dotyczących lichwy w prawie polskim. W ramach ostatniej grupy tematycznej wystąpili między innymi M. Zabłocka z Uniwersytetu Warszawskiego, która zaprezentowała dokonania polskiej romanistyki po II wojnie światowej oraz P. Niczyporuk z Uniwersytetu w Białymstoku, który mówił o nauczaniu prawa rzymskiego w Akademii Wileńskiej.

W uchwale poprzedniego, VIII kolokwium znalazła się deklaracja poparcia dla tłumaczenia pierwszej księgi Digestów justyniańskich, opublikowanych już wcześniej w językach serbskim i chińskim. Takie przekłady uznane zostały za bardzo użyteczne, zwłaszcza ze względów dydaktycznych. Podczas tegorocznych obrad zaprezentowano rumuńskie tłumaczenie autorstwa T. Sâmbriana, profesora Uniwersytetu Craiova (*Digestele lui Iustinian*, Craiova 2002, wydanie bilingwiczne, s. 277). Imponujące wrażenie zrobił projekt rosyjskich kolegów przedstawiony przez L.L. Kofanowa, dyrektora Centrum nauczania prawa rzymskiego działającego przy Instytucie Historii Powszechnej Rosyjskiej Akademii Nauk i Wydziale Prawa Uniwersytetu Łomonosowa w Moskwie. Kierowana przez niego grupa złożona z historyków i filologów klasycznych zamierza dokonać pierwszego pełnego przekładu Digestów na język rosyjski i wydać go w ośmiu tomach w ciągu najbliższych dwóch lat. Siedem z tych tomów ma zawierać łańcuchowy tekst z równoległym tłumaczeniem, ósmy zaś – komentarze. Pierwszy z zaplanowanych tomów już się ukazał (*Digesty Justiniana*, t. I, księgi I–IV, Moskwa 2002, s. 584). Zawiera konstytucje wprowadzające i cztery pierwsze księgi. Do wydawnictwa włączono, poddając je jedynie drobnym

korektom redakcyjnym, przekłady dokonane przez I.S. Pereterskiego, opublikowane częściowo w 1956, a w całości, już po śmierci autora, w 1984 r. Ta materia stanowi około 30% całej objętości tekstu. Prezentacji obu przekładów towarzyszyły wystąpienia L.L. Kofanowa i V. Hangi z Uniwersytetu Cluj-Napoca w Rumunii, którzy skupili swoją uwagę na trudnościach, z jakimi ma do czynienia współczesny tłumacz tekstów justyniańskich.

Nie ulega wątpliwości, że tego typu inicjatywy są pozytywne. I choć rasowy romanista może zaprotestować, bo każdy przekład jest interpretacją, to jest pewne, że służą one promocji dyscypliny, szczególnie jeśli wydania tekstów są atrakcyjne edytorsko.

Warto przy okazji zwrócić uwagę, że podobną rolę pełni szkoła prawa rzymskiego realizowana w Uniwersytecie im. Łomonosowa w Moskwie. Co do zasady odpowiada ona założeniom szkoły warszawskiej, ma więc na celu przede wszystkim kształcenie kadry romanistów, ma jednak bardziej kursowy charakter, kładąc przy tym, z oczywistych względów, większą uwagę na naukę łaciny.

Do obrad w ramach trzech zaproponowanych tematów zgłoszono ogółem 54 wystąpienia. Kilka nadto złożono do akt. Świadczy to niewątpliwie o trudnej do przecenienia aktywizacji środowiska romanistycznego w regionie, przy czym słowo „region” na w tym przypadku sens umowny – chodzi raczej o państwa, w których w ostatnich latach dochodzi do odrodzenia zainteresowania prawem rzymskim w różnych jego aspektach. Ta wieloaspektowość badań sprawia, że kolokwium staje się coraz mniej ograniczone terytorialnie (nawet jego nazwa ewoluuje: od *Colloquio dei paesi socialisti e d'Italia* przed 25 laty, przez *Colloquio dei romanisti dell'Europa centrale e d'Italia*, do dzisiejszego *Colloquio dei romanisti dell'Europa centro-orientale e dell'Asia*) i coraz bardziej interdyscyplinarne, skoro poza romanistami zaczynają, w nim uczestniczyć filologowie i dogmatycy praw współczesnych. Ciekawe w jakim kierunku formuła ta się rozwija.

ANNA PIKULSKA-ROBASZKIEWICZ (Łódź)

XXXIV NIEMIECKI ZJAZD HISTORYKÓW PRAWA W WÜRZBURGU

W dniach 8–12 września 2002 r. odbył się w Würzburgu XXXIV Deutscher Rechtshistorikertag. Zjazdy te organizowane są co dwa lata i stanowią czołowe niemieckojęzyczne forum dyskusji nad stanem, metodami i kierunkami dalszych badań historyczno-prawnych. Obok naukowców z krajów niemieckojęzycznych w obradach uczestniczyli także badacze z Belgii, Czech, Danii, Estonii, Finlandii, Holandii, Japonii, Szwecji, USA, Węgier, Włoch. Środowisko polskich historyków prawa reprezentowane było przez prof. Danutę Janicką (UMK), prof. Mariana Ptaka (UWr), dra Dariusza Makillę (UKSW) oraz niżej podpisanych.

Uroczyste otwarcie odbyło się w słynnej Sali Cesarskiej, barokowej rezydencji biskupów – książąt frankońskich. Interesującego wprowadzenia w dzieje prawa i nauczania prawa w Würzburgu dokonał prodziekan wydziału prawa prof. Helmuth Schultze-Fielitz, zwracając uwagę na znaczenie w historii Niemiec Würzburga jako siedziby elektorów, jak i uniwersytetu, obchodzącego w tym roku 600-lecie. Wykład inauguracyjny zatytułowany *Asylrecht in der Antike* wygłosił prof. Ulrich Sinn z Würzburga. W wystąpieniu bogato ilustrowanym zdjęciami obiektów badań archeologicznych na terenie Grecji skoncentrował się na praktyce udzielania azylu w okresie hellenistycznym.

W otwierającym obrady plenarne wykładzie prof. Rolfa Knütla (Bonn) *Unerkannt, doch sehr präsent – Römisches Recht in der höchstrichterlichen Rechtssprechung* pojawiło się, po-

wracające w toku obrad, zagadnienie metody powiązania badań historyczno-prawnych ze współczesną dogmatyką i praktyką prawną. Referent, opierając się na analizie orzeczeń wydanych na podstawie BGB, sformułował tezę, iż rzadkie w tym orzecznictwie przykłady bezpośrednich odniesień do prawa rzymskiego należy postrzegać jako „wierzchołek góry lodowej”. Wskazał szereg podobieństw reguł rozstrzygania antycznych jurystów i sędziów niemieckich i w ten sposób dowodził istnienia „zanurzonej części góry lodowej”, czyli rzeczywistej kontynuacji prawniczej argumentacji *ad causum* pomiędzy rzymskimi *prudentes* a rozmowaniem niemieckich sędziów wyrokujących na podstawie BGB. Także w drugim plenarnym referacie romanistycznym dostrzegalna była orientacja ku problemom współczesności. Prof. Andreas Wacke (Kolonia) w wystąpieniu zatytułowanym *Das Menschenbild der römischen Juristen* podjął próbę rekonstrukcji na podstawie tekstów jurystów rzymskich przyjmowanego przez nich wyobrażenia o cechach wyróżniających osobę ludzką od innych istot żyjących. Uznając istnienie takiego ogólnego wyobrażenia, w konkluzji rozważań A. Wacke wskazał, iż jego zdaniem może być ono użyteczne w dzisiejszej dyskusji na tym, jakiej zdolności przewidywania można oczekiwać od człowieka, jak dalece winny iść adresowane do konsumenta pouczenia. Pewne podobieństwa metodologiczne referatów R. Knütla i A. Wackego znalazły też odbicie w żywo dyskutowanym co do obu referatów pytaniu o to, jaki poziom abstrakcji jest dopuszczalny w porównywaniu antycznych tekstów prawnych z problemami współczesnej cywilistyki.

Drugi obok referatów romanistycznych nurt obrad plenarnych stanowiły dwa referaty z zakresu historii teorii i filozofii prawa. Prof. Clausdieter Schott (Zürich) przedstawił wykład *Die authentische Interpretation: Zwischen Hermeneutik und Gesetzgebung*. Przedstawiając sposób rozumienia *interpretatio autentica* od czasów średniowiecznej kanonistyki referent dowodził, że walka o uprawnienia interpretacyjne może być postrzegana w istocie jak walka o faktyczną władzę. Prof. Jan Schröder (Tübingen) w referacie „*Gesetz*” und „*Naturgesetz*” in der deutschen Rechtslehre der früheren Neuzeit analizował proces, w wyniku którego, około poł. XVII w. w Niemczech odrzucono pojęcie ustawy (lex, Gesetz) rozumiane jednocześnie jako akt prawa pozytywnego i prawo-moralny nakaz. Autor, na tle rozwoju fizyki, przedstawił sekularyzację metody poznania w prawoznawstwie i pokazał jak doprowadziło to do tego, iż prawo natury przestano odczytywać jako „zapisane w sercu” i uznano, że jest poznawalne poprzez rozum i doświadczenie.

Na trzeci dzień obrad plenarnych składały się wykłady prof. Alaina Wijffelsa (Lejda i Lovain-la-Neuve) *Gelehrtes Recht und Wirtschaftsrecht. Niederländische „Bierkriege” im 15. und 16. Jahrhundert* i prof. Klaus Luiga (Kolonia) *Geschichte des Privatrechts – eine Bilanz*. Pierwszy z tych referatów stanowił analizę prawniczej argumentacji w sporach między producentami, miastami, hrabstwami. Wykład K. Luiga był raczej dokonaniem przez niego wyborem kierunków badań, które uznał za ciekawsze. Referent wyróżnił prace nad instytucjami, metodami interpretacji prawa, orzecznictwem i prace poświęcone postaciom znaczących prawników. Zauważył zainteresowanie funkcjami społecznymi prawa. Wskazał na znaczenie prac jubileuszowych, w szczególności licznych publikacji związanych ze 100-leciem obowiązywania BGB.

Obradom plenarnym towarzyszyły prace w sekcjach. W sekcji *Gelehrtes Recht in deutschen Rechtsaufzeichnungen des Mittelalters* prof. Gero Doležalek (Lipsk) przedstawił rozprzestrzenianie się nauki prawa rzymsko-kanonicznego w rękopisach na niemieckim obszarze kulturowym, a prof. Albrecht Cordes (Frankfurt nad Menem) oddziaływanie tej nauki prawa w Hamburgu i Lubece. Prof. Ulrike Seif (Passau) mówiła o rzymsko-kanonicznym prawie spadkowym, natomiast dr Christoph Meyer (Erlangen) o oddziaływaniu prawa rzymsko-kanonicznego na prawo longobardzkie na północ od Alp pomiędzy XII i XIV wiekiem. W ramach sekcji pod nazwą *Rechtspraxis in der Antike* prof. Ralph Backhaus (Marburg) przedstawił poglądy jurystów rzymskich okresu klasycznego na temat rozkładu ryzyka pomiędzy osobami, które wykonały czynność prawną jako wspólne przedsięwzięcie gospodarcze. Prof. Peter Gröschler (Moguncja) mówił

o przysiędze według tabliczek odnalezionych w Puteoli (TPSulp. 28–29), a prof. Éva Jakab (Szeged), konfrontując teksty rzymskich jurystów ze źródłami papirologicznymi, przedstawiała wynikające ze zwyczajów handlowych i natury towaru, swoiste reguły dotyczące zawarcia i rozkładu ryzyka w kontrakcie kupna-sprzedaży wina.

Powracające w toku obrad pytanie o metodę dalszych badań historyczno-prawnych było bardzo czytelne w toku obrad sekcji pod nazwą *Zeitgeschichte des Rechts*, w ramach której przedstawiono podejmowane obecnie duże projekty badawcze z zakresu historii prawa. Poza bardzo żywym w badaniach w Niemczech tematem sądownictwa karnego w NRD (stan badań nad realizacją projektów badawczych w tym zakresie zaprezentował prof. Klaus Marxen z Berlina; dr Hans-Andreas Schönefeldt z Berlina mówił natomiast o komisjach pojednawczych) przedstawione projekty ująć można w dwie grupy. Pierwszą łączył postulat szerokiego łączenia badań historyczno-prawnych z analizą socjologiczną, drugą – myśl, aby opierając się na porządku obowiązującego kodeksu przedstawić, jak rozwijały się ujęte w jego paragrafach zagadnienia dogmatyczne. Interesującym przykładem pierwszego ze wskazanych kierunków była prezentacja dra Michele Luminali (Zürich), dotycząca projektu badań wymiaru sprawiedliwości w Szwajcarii. W swych badaniach zwrócił uwagę m.in. na przygotowanie zawodowe prawników, ich kariery, powstawanie dynastii sędziowskich, stosunek sądów do społeczeństwa i ich umiejscowienie w systemie społecznym, spory wokół niezależności sędziowskiej i konieczność dyscyplinowania sędziów. Drugi z kierunków badań reprezentowały projekty tzw. historycznych komentarzy do niemieckiego kodeksu karnego (prof. Thomas Vormbaum, Hagen) i cywilnego (prof. Mathias Schmoeckel, Bonn). Wydanie pierwszego tomu takiego komentarza do części ogólnej BGB zapowiedziano na początek roku 2003.

Obrady sekcji poświęconej procesom politycznym w historii Europy toczyły się w Rothenburgu ob der Tauber. Poprzedziło je zwiedzanie miasta, archiwum oraz muzeum kryminalnego gromadzącego i prezentującego przede wszystkim zabytki archeologiczno-prawne dotyczące głównie procesu karnego – narzędzi i urządzeń do prowadzenia tortur, wykonywania kar cielesnych i kar śmierci. Referaty poświęcone były procesowi przeciwko Katylinie (prof. Udo Ebert z Jeny), procesowi ostatnich Hohenstaufów (prof. Hans Schlosser z Augsburga), procesom czarownic (prof. Ulrich Falk z Mannheim) i procesom politycznym w NRD (prof. Regina Ogorek z Frankfurtu nad Menem).

Ostatnia z utworzonych sekcji nosiła nazwę *Die Modernisierung der Rechtsordnungen in Ostmitteleuropa seit der Aufklärung*. Pierwszy z przedstawionych w jej ramach referat dotyczył węgierskiego spisu prawa zwyczajowego z XVI w., którego dokonał S. Werböczy. Mimo że nigdy nie wszedł w życie jako akt prawny, to do roku 1945 uznawano w praktyce wiele jego fragmentów za spis obowiązującego prawa zwyczajowego (prof. Gábor Hamza, Budapeszt). Prof. Heikki Pihlajamäki z Helsinek mówił o sądownictwie najwyższym w Dorpacie i Rydze, prof. Jürgen von Ungern-Sternberg z Bazylei o kapitulacjach Piotra Wielkiego z perspektywy europejskiej i w końcu prof. Peeter Järvelaid z Tallina o wykształceniu prawników na przykładzie uniwersytetu w Dorpacie.

Uczestnicy zjazdu zostali przyjęci przez reprezentanta władz miasta w sali obrad rady miejskiej, która ozdobiona jest współczesnym freskiem przedstawiającym dzieje Würzburga. Dla historyków prawa interesujące było również użycie zabytkowego wilkomu do powitania uczestników kongresu przez burmistrza Rothenburga. Uzupełnieniem obrad była dyskusja nad założeniami nowej edycji słownika historyczno-prawnego. Warto także wspomnieć o towarzyszącej obradom prezentacji nowego wydawnictwa – faksymile Zwierciadła Saskiego (tzw. drezdeńskiego, wykonanego w połowie XIV wieku) oraz wycieczce m.in. do siedziby wielkiego mistrza Zakonu Krzyżackiego w latach 1525–1809, a obecnie muzeum Zakonu w Bad Mergentheim.

Z polskiej perspektywy podkreślić należy znaczny, wyraźnie rosnący udział w konferencji uczestników spoza krajów niemieckojęzycznych. Wskazać także należy, że utworzenie sekcji po-

święconej Europie Środkowej można odczytać jako wyraz potwierdzanego w dyskusji i rozmowach ożywienia zainteresowania badaczy niemieckich dziejami prawa w naszej części Europy.

Sklania to do uznania konferencji za interesującą także z punktu widzenia toczonych w Polsce dyskusji nad metodą i przedmiotem badań historyczno-prawnych i w konsekwencji do oczekiwania z zainteresowaniem na kolejny zjazd, który odbędzie się w 2004 r., w Bonn.

WOJCIECH DAJCAK, ANDRZEJ GULCZYŃSKI (Poznań)

KONFERENCJA: PRUSY I INFLANTY MIĘDZY ŚREDNIOWIECZEM i NOWOŻYTNOŚCIĄ. PAŃSTWO – SPOŁECZEŃSTWO – KULTURA W TORUNIU

Konferencja, która odbyła się w Toruniu w dniach 12–13 grudnia 2002 r. towarzyszyła obchodom jubileuszu 80-lecia urodzin Profesora Mariana Biskupa i miała miejsce, po zakończeniu uroczystego spotkania z Jubilatem w Ratuszu miasta Torunia, w Sali Kolumnowej w gmachu Towarzystwa Naukowego w Toruniu. Została ona tematycznie poświęcona dwom najbardziej wyrazistym nurtom w badaniach Profesora Mariana Biskupa, którego wszechstronny dorobek naukowy, koncentrował się przede wszystkim na szeroko rozumianej strefie Morza Bałtyckiego w późnym średniowieczu i na początku czasów nowożytnych, a mianowicie dziejom państw Zakonu Krzyżackiego w Prusach i Inflantach oraz zamieszkujących je społeczeństw. Celem konferencji było zgromadzenie przedstawicieli młodszej generacji badaczy, z różnych ośrodków w Polsce i poza jej granicami, pochodzących z generacji już naukowo ukształtowanej, jednocześnie ciągle się rozwijającej, co pozwala żywić nadzieję na kontynuację podejmowanych nurtów badawczych. Charakter prezentowanych referatów był zróżnicowany stosownie do zróżnicowanego stanu badań nad poszczególnymi zagadnieniami. Z jednej strony, w przypadku referatów dotyczących średniowiecznych państw zakonnych w Prusach i Inflantach dokonane zostały pewne syntezy, z kolei z drugiej strony w przypadku problematyki Prus nowożytnych (Królewskich i Książęcych), zaprezentowane zostały tematy znajdujące się w opracowaniu, stanowiące podstawę do prezentacji postulatów i koncepcji dalszych badań.

W pierwszej części konferencji, w której przewodniczył obradom Prof. dr hab. Roman Czaja (Instytut Historii UMK w Toruniu), zaprezentowane zostały wystąpienia nawiązujące do zagadnień ogólnych późnego średniowiecza. Prof. dr Alvydas Nikžentaitis (Instytut Historii Litewskiej Akademii Nauk) wygłosił referat *Litwa, Zakon Krzyżacki i Polska w XIV wieku*, zaś prof. dr hab. Andrzej Radziwiński (Instytut Historii UMK w Toruniu) referat *Władztwo kościelne w Prusach i Inflantach*. Z kolei prof. dr Ilgvars Misāns (Instytut Historii Uniwersytetu w Rydze) przedstawił wystąpienie *Riga, Dorpat und Reval im Spannungsfeld zwischen den wendischen und preussischen Städten vom Ende des 14. bis zur Mitte des 15. Jahrhunderts*.

W drugiej części, kończącej pierwszy dzień obrad, która tematycznie wkraczać zaczęła w epokę nowożytną, swoje referaty wygłosili: prof. dr hab. Krzysztof Mikulski (Instytut Historii UMK w Toruniu) *Geneza rycerskich sądów ławniczych w państwie krzyżackim*, dr Dariusz Makiła (Wydział Prawa UKSW w Warszawie) *Prusy Książęce a Korona Polska po 1525 roku. Prowincja czy protektorat?* oraz dr hab. Grzegorz Białuński (Ośrodek Badań Naukowych PTH w Olsztynie) *Podziały administracyjne Sambii w czasach księcia Albrechta (1525–1568)*.

Dnia następnego, 13 grudnia, w ciągu którego przewodniczenie obradom objął prof. dr hab. Janusz Tandecki (Instytut Historii UMK w Toruniu), podczas pierwszego porannego spotkania przedstawione zostały wystąpienia poświęcone zagadnieniom z kręgu kultury czasów wczesno-

nowożytnych. Zaprezentowali je: prof. dr hab. Jacek Wijaczka (Instytut Historii Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach) *Procesy o czary przed sądem miejskim skarszewskim*, prof. dr hab. Włodzimierz Zientara (Katedra Germanistyki UMK w Toruniu) *Obraz miast pruskich w opisach podróży XVII wieku* oraz prof. dr hab. Edmund Kizik (Instytut Historii UG w Gdańsku) *Prezenty w polityce Rady Miejskiej Gdańska w XVII–XVIII wieku*.

W drugim spotkaniu przedpołudniowym, poświęconym problemom politycznym w Prusach i Inflantach zaprezentowane zostały trzy referaty: prof. dr. Gvido Straube (Instytut Historii Uniwersytetu w Rydze) *Die 'polnische Gegenreformation' in Livland- Ziele und Realitäten*, Dr. Hansa-Jürgena Bömelburga (Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie) *Między Prusami a Inflantami. Kariera rodzin Denhoffów w Rzeczypospolitej*, dr Danuta Bogdan (Ośrodek Badań Naukowych PTH w Olsztynie) *Sejmik warmiński w latach 1660–1772*.

W kolejnej sesji, tym razem już wieczornej tego samego dnia, nastąpiła zmiana przewodniczącego obrad, którym został prof. dr hab. Jerzy Dygdała (Instytut Historii PAN w Toruniu), wygłoszone zostały trzy referaty poświęcone stosunkom wewnętrznym i międzynarodowym w Prusach i Inflantach: dr. Jürgen Heyde, (Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie) *Kość niezgody – Inflanty w polityce wewnętrznej Rzeczypospolitej w epoce wojen północnych*, prof. dr hab. Bogusław Dybaś (Instytut Historii UMK/Instytut Historii PAN w Toruniu) *Problemy integracji terytoriów inflanckich z Rzeczpospolitą w drugiej połowie XVII wieku. Przypadek piltyński*, dr Andrzej Kamiński (Instytut Historii PAN w Poznaniu) *Kwestia Prus Księżących w stosunkach polsko-brandenburskich w latach 1688–1690*.

W ostatniej sesji, kończącej konferencję, zaprezentowane zostały dwa wystąpienia dotyczące spraw kurlandzkich. Dr Mārite Jakovlev (Instytut Historii Łotewskiej Akademii Nauk) wygłosiła referat *Das Herzogtum Kurland zwischen Brandenburg-Preussen, Polen-Litauen und Schweden an der Wende des 17. zum 18. Jahrhundert* oraz Dr Almut Bues (Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie) przedstawiła referat *Taktyka władzy a próżnia władzy. Polityka księcia Jakuba kurlandzkiego*.

Podsumowania wyników konferencji dokonał Prof. dr Udo Arnold (Uniwersytet w Bonn). Na zakończenie głos zabrał sam Jubilat, Profesor Marian Biskup, który dziękując za zorganizowanie konferencji, nawiązał do tematyki zaprezentowanych wystąpień, wyrażając nadzieję ich kontynuacji. Organizatorzy zapowiedzieli druk materiałów z konferencji w osobnym tomie. Wystąpienia tam zamieszczone, zgodnie z intencjami i życzeniami wszystkich uczestników, mają stanowić prace ofiarowane Profesorowi Marianowi Biskupowi.

DARIUSZ MAKIŁŁA (Warszawa)

OBRONY PRAC DOKTORSKICH

Dnia 12 czerwca 2002 r. odbyła się przed Komisją powołaną przez Radę Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego publiczna obrona pracy doktorskiej mgra Krzysztofa Sondla pt. *Status prawny klubu sportowego w Polsce w latach 1918–1996 na tle ogólnej regulacji prawnej w dziedzinie kultury fizycznej*. Promotorem w przewodzie był prof. dr hab. Jerzy Malec, zaś recenzentami – prof. dr hab. Jacek Sobczak (UAM) i prof. dr hab. Stanisław Płaza (UJ).

W dniu 17 czerwca 2002 r. Rada Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego powzięła jednogłośnie uchwałę o nadaniu mgr Krzysztofowi Sondlowi stopnia naukowego doktora nauk prawnych.

Dnia 24 czerwca 2002 r. odbyła się przed Komisją powołaną przez Radę Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego publiczna obrona pracy doktorskiej mgr Mariana Małeckiego. Podstawą przewodu była rozprawa pt. *Stosunki pomiędzy Państwem a Kościołem w Galicji w latach 1772–1790*. Promotorem w przewodzie był prof. dr hab. Stanisław Grodzki, zaś recenzentami prof. dr hab. Stanisław Salmonowicz (UMK) i prof. dr hab. Kazimierz Baran (UJ).

W dniu 23 września 2002 r. Rada Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego podjęła jednogłośnie uchwałę o nadaniu mgr Marianowi Małeckiemu stopnia naukowego doktora nauk prawnych.

Dnia 7 października 2002 r. odbyła się przed Radą Wydziału Prawa i administracji Uniwersytetu Wrocławskiego publiczna obrona pracy doktorskiej mgr Ewy Kozerskiej. Podstawą przewodu była rozprawa pt. *Państwo i społeczeństwo w koncepcjach papieża Piusa XI*. Promotorem w przewodzie był prof. dr hab. Karol Jonca, zaś recenzentami prof. dr hab. Henryk Olszewski (UAM) i prof. dr hab. Alfred Konieczny (UWrócl.).

Rada Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego jednogłośnie nadała mgr Ewie Kozerskiej stopień naukowy doktora nauk prawnych.

Dnia 14 października 2002 r. odbyła się przed Radą Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego publiczna obrona pracy doktorskiej mgr Grzegorza Kowalskiego. Podstawą przewodu była rozprawa pt. *Postępowanie w sprawach o przestępstwa emigracyjne przed Sądem Krajowym Karnym w Krakowie w latach 1897–1918. Z badań nad dziejami polskiego wychodźstwa*. Promotorem w przewodzie był prof. dr hab. Wacław Uruszcza, zaś recenzentami – prof. dr hab. Grzegorz Górski (KUL) i prof. dr hab. Stanisław Grodzki (UJ).

Rada Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego jednogłośnie nadała mgr Grzegorzowi Kowalskiemu stopień naukowy doktora nauk prawnych.

Dnia 16 grudnia 2002 r. odbyła się przed Komisją powołaną przez Radę Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego publiczna obrona pracy doktorskiej mgr Romana Sobotki. Podstawą przewodu była rozprawa pt. *Władca a społeczeństwo w Rocznikach Jana Długosza. Zagadnienie powoływania władcy*. Promotorem w przewodzie był prof. dr Juliusz Bardach, zaś recenzentami – prof. dr hab. Wacław Uruszcza (UJ) i prof. dr hab. Andrzej B. Zakrzewski (UW).

Dnia 13 stycznia Rada Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego jednogłośnie nadała mgr Romanowi Sobotce stopień naukowy doktora nauk prawnych.

Materiały zebrali: MICHAŁ HŁADIJ (Kraków)
ŁUKASZ MACHAJ (Wrocław)
PAWEŁ CICHON (Kraków)
WANDA SUDNIK (Warszawa)

„FORUM IURIDICUM” – NOWE CZASOPISMO PRAWNICZE

Latem 2002 r. ukazał się pierwszy tom czasopisma „Forum Iuridicum”. Czasopismo powstało przy Katedrze Prawa Kanonicznego i Wyznaniowego w Sekcji Bobolanum Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie. Jego redaktorem naczelnym jest ks. Witold Adamczewski SJ, sekretariat redakcji mieści się w Warszawie przy ul. Rakowieckiej 61, nad poziomem publikowanych tekstów czuwa Rada Naukowa, w skład której wchodzi wybitni prawnicy duchowni i świeccy z kraju i zagranicy. O założeniach periodyku informują redaktorzy w artykule wstępnym. Zasadniczym celem „Forum Iuridicum”, które z założenia skierowane jest do środowisk akademickich, ale „zamierza uwzględniać także potrzeby praktyków prawa i szeroko rozumianego świata kultury”, jest „zbliżenie dwóch środowisk prawniczych, kościelnego i świeckiego”. Stanowi ono „periodyk naukowy, poświęcony problemom z zakresu nauk prawnych, zarówno kościelnych jak świeckich, w tym również prawa europejskiego i międzynarodowego”. W celu integracji środowiska naukowego i propagowania edukacji prawniczej redakcja zapowiada inicjatywy, mające na celu „wspieranie współpracy między ośrodkami prawniczymi, zwłaszcza przez organizowanie sympozjów, promocji, spotkań, zjazdów, wydawanie materiałów promujących nauki prawne”. Pismo ma mieć charakter otwarty, pozbawiony tematycznego gorsetu; na początek ma ukazywać się raz do roku i zawierać tylko rozprawy; dla recenzji, komentarzy do ważniejszych wydarzeń legislacyjnych i innych informacji przyjdzie czas w miarę potrzeby. Artykuły są publikowane zasadniczo w jednym z sześciu języków: polskim, angielskim, francuskim, hiszpańskim, niemieckim i włoskim, a do każdego z nich dołączone jest streszczenie, odpowiednio w języku angielskim lub polskim. W inauguracyjnym roczniku „Forum” piszą: Remigiusz Sobański (*Ius fori – ius poli*); Marek Kuryłowicz (*Kilka uwag o tradycji i współczesności prawa rzymskiego*); Gianfranco Ghirlianda SJ (*Dłaczego prawo w Kościele? Prawdziwe prawo... sui generis*); Andrzej Zoll (*Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej a problem tożsamości europejskiej*); Marek Safjan (*Rola polskiego Trybunału Konstytucyjnego w transformacji od totalitaryzmu do demokratycznego państwa prawa*); Roman Hauser (*Przekształcenia modelu polskiego sądownictwa administracyjnego*); Lech K. Paprzycki (*Osoba niepełnosprawna psychicznie w prawie i postępowaniu karnym. Zarys problematyki*); Klaus Lüdicke (*System sądownictwa kościelnego*); Carlos Corral Salvador SJ (*Dwadzieścia trzy lata pontyfikatu (1978–2001): polityka konkordatowa Jana Pawła II*); Józef Krukowski (*Konkordaty między Stolicą Apostolską a państwami Europy Środkowej i Wschodniej. Problemy aktualne*); Jose Maria Diaz Moreno SJ (*Relacje Kościoła – państwo w Hiszpanii. Przyczynek do oceny*); Witold Adamczewski SJ (*Wzajemne oczekiwania i aktualne uwarunkowania relacji państwo – kościół na przykładzie Polski*); Wojciech Góralski (*Błąd jako przyczyna nieważności małżeństwa w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*); Tadeusz Pieronek (*Nova causae propositio*).

Ukazanie się pierwszego rocznika „Forum Iuridicum” witamy z satysfakcją, życząc Redakcji i Współpracownikom spełnienia wysuniętych oczekiwań i zadań.

HENRYK OLSZEWSKI (Poznań)